

Іван ЧЕРЛЕНЯК,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри міжнародного бізнесу,
логістики та менеджменту

Руслана КРИВЕНКОВА,

асистент кафедри туризму
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЄЮ СУСПІЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

У статті розглядаються окремі аспекти антикризового державного управління стратегією суспільної консолідації на сучасному етапі. Особлива увага надається впливам на Україну двох цивілізаційно різновекторних міжнародних проектів інтеграційного поглинання: європейської та євроатлантичної інтеграції; євразійської інтеграції. Аналізуються проектні ідеологеми «Русский мир» та «Третій Рим», їх вплив на розвиток Української держави.

Ключові слова: стратегія суспільної консолідації, міжнародні проекти інтеграційного поглинання, проектні ідеологеми.

В статье рассматриваются отдельные аспекты антикризисного государственного управления стратегией общественной консолидации на современном этапе. Особое внимание уделяется влиянию на Украину двух цивилизационно разновекторных международных проектов интеграционного поглощения: европейской и евроатлантической интеграции; евразийской интеграции. Анализируются проектные идеологии «Русский мир» и «Третий Рим», их влияние на развитие Украинского государства.

Ключевые слова: стратегия общественной консолидации, международные проекты интеграционного поглощения, проектные идеологии.

The article deals with some aspects of crisis management strategy of state social consolidation at present. Special attention paid to the influence of Ukraine two civilizational projects varied international integration absorption: European and Euro-Atlantic integration; Eurasian integration. Analyzes the ideological project «Russian World» and «Third Rome», their impact on the development of the Ukrainian state.

Keywords: *strategy of social consolidation, international projects of integrational absorption, ideological projects.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі державного розвитку України і теоретично, і практично проблематика розробки дійових моделей поведінки в агресивному оточенні ворогів та конкурентів, готових до «недружніх» поглинань, компонент її суверенітету набуває більшої актуальності у зв'язку із тим, що Українська держава постає в якості об'єкта впливу складних стратегічних міжнародних проектів інтеграційного поглинання. Саме тому актуальним завданням державного управління можна вважати пошук об'єктивно оптимальної суб'єктної реакції на такі проекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук розв'язання проблеми державного управління стратегією суспільної консолідації на сучасному етапі знаходить своє відображення у багатьох працях вітчизняних науковців. Зокрема, у роботі С. Білосорочки [2] детально досліджено державноуправлінський аспект соціально-психологічних методів консолідації населення України. Слід виділити працю О. Оржель [11], у якій проаналізовано перспективи та обмеження консолідації українського суспільства на основі національної ідеї з точки зору європейського досвіду. Серед інших розробок проблематиці особливостей політики консолідації в Україні присвячено роботу К. Вітмана [4]. А. Добровольською [5] проведено аналіз інформаційного простору в контексті проблем становлення нової якості національного росту. У роботах

П. Щедровицького [17], Г. Павловського та С. Чернишова [12] розглянуто імперські євразійські геополітичні проекти «Русский мир», «Третій Рим». В. Ксенофонтовим [8] досліджено, окрім проекту «Русский мир», також проблеми глобалізації. Б. Парахонським досліджено стратегічне мислення як основу прийняття соціально-політичних рішень [13]. Загалом вітчизняні науковці аналізували формування ідеї суспільної консолідації в Україні у фокусі проблеми становлення політичної нації та національної свідомості. Серед них можна виокремити розробки Д. Андреева [1], О. І. Бочковського [3], В. Карлової [6], В. Крисаченка, М. Степико, О. Власюка [7; 18], Г. Луцишин [9], О. Нестеренко [10], О. Поліщука [14], Л. Чупрія [20], О. Рудакевича, І. Загрійчука [16] тощо.

Формулювання мети статті. Дослідження має на меті аналіз державного управління стратегією суспільної консолідації на сучасному етапі геополітичної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історію управління розвитком держав можна розглядати як сукупність кроків-варіантів інтуїтивного, прагматичного, емоційного, владно-ідеологічного, загарбницько-військового процесів формування та реалізації «інтеграційних» та «цивілізаційних» проектів. Звичайно, це були не зовсім інтеграційні проекти у сучасному теоретико-концептуальному та політико-економічному розумінні. Проте загалом вони мали «майже сучасні» параметри інтеграційних «централізаторських» завдань: збільшення інтеграційним центром контрольованого геофізичного та економічного просторів, обсягів контрольованих людських, природно-сировинних, енергетичних та інших ресурсів. Централізаторські інтеграційні проекти, як правило, у владно-політичному та у військово-владному форматах реалізовувались як імперії. На Українську державу та суспільство сьогодні спрямовані впливи двох цивілізаційно різновекторних стратегічних проектів: проекту європейської та євроатлантичної інтеграції

«контраверсійного» до проекту євразійської інтеграції. Деякі сучасні інтеграційні міжнародні проекти мають чітко виражений генетичний кодовий зв'язок з «централізаторськими», тобто колонізаторськими та імперсько-загарбницькими проектами попередніх епох.

Необхідно артикулювати, що для гарантування національної безпеки в умовах геополітичної кризи та утримання суспільної стабільності система державного управління України повинна перейти від фази дипломатико-формалістичного «споглядання» вказаних проектів в якості об'єкта впливу до фази активної взаємодії в якості суб'єкта та актора стратегічного управління. Потрібно розпочати розробку власних проектів та відповідних державних та соціальних механізмів управління діловими та політичними ситуаціями, що виникають внаслідок впровадження третіми суб'єктами міжнародної стратегії компонент згаданих мегапроектів. При цьому пам'ятаючи, що негативним тенденціям, які створюються недружніми чи ворожими конкурентними проектами, необхідно перманентно активно протистояти. Проект європейської та євроатлантичної інтеграції поки що викликає багато складних запитань та формує низку викликів, однак передбачає конкурентно-партнерські, тобто суб'єкт-суб'єктні відносини.

Ці проблеми необхідно поступово вирішувати в майбутньому, а на ворожі стратегічні «соціальні» проекти необхідно шукати відповіді негайно. Вважаємо, що до проектів, які відверто або приховано негативно впливають на розвиток Української держави, сьогодні, насамперед, можна віднести активно «діючі» проектні ідеологеми такого типу, як «Русский мир», «Третій Рим» тощо. Вони особливо віроломні, оскільки ідеологему та технологічну практику про особливу централізаторську роль Російської Федерації (далі – РФ) автори та промоутери цих проектів намагаються ідентифікувати, класифікувати та демонструвати не як проект, а як особливу

цивілізаційну місію. Місію, яка підкріплена природним «матеріальним», «об'єктивним» порядком самоорганізації Великого Євразійського континенту, з одного боку, та особливою духовною пасіонарністю російського народу, російської мови та культури – з іншого. Такий зміст проектування підтверджують й офіційні, аналітико-проектні інформаційні матеріали. Так, у Посланні Президента РФ В. Путіна до Федеральних Зборів РФ від 12 грудня 2012 р. зазначено, що «Россия должна не просто сохранить свою геополитическую востребованность – она должна её умножить, она должна быть востребована нашими соседями и партнёрами» [11].

Сусідам РФ і, насамперед, Українській державі, її державним діячам, керівникам та службовцям відповідних державних органів доцільно фокусувати увагу на тому, що, з точки зору проектного аналізу, шлях до формулювання концептуального ядра місії оновленого мегапроекту «Євразійська імперія Росія» розпочався зі створення в 1996 р. «автономної некомерційної організації» «Русский институт», метою діяльності якого стало проголошення «сприяння становленню російської культурної самосвідомості та інститутів нової суспільної ідентичності» [12].

Одним з найпомітніших та найуспішніших для реалізації наступальної геополітичної стратегії РФ соціально-комунікаційних проектів «Русского института» стало заснування у 1997 р. провідного російського інтернет-ресурсу «Русский журнал» [17]. На веб-сторінках цього «журналу» розгорталася, зокрема, дискусія щодо «Русского мира» (далі – РМ) та пошуків місця РФ у світі та змісту російської національної ідентичності. За рахунок соціальних мереж ця дискусія стала засобом зомбуючої пропаганди. За кілька років ці проектні пошуки «російської ідентичності» трансформувалися від поетичної метафори «Русский мир» до ідеологічного концепту та політтехнології.

Доцільно звернути увагу на таку тезу стратега ідеологічної агресії РФ В. Ксенофонтова: «Русский мир – это эволюционирующий в пространстве и времени исторический и социокультурный феномен со свойственной ему ментальностью... Русский мир имеет свой синтезирующий духовный корень, объединяющий три братских народа: русский, украинский, белорусский» [8].

Прихильники РМ переконані, що цей проект допомагає російській державі у вирішенні демографічних проблем. Якщо представники інших етносів мігрують в РФ, вивчають російську мову і використовують її, то вони також стають «громадянами» «Русского мира». Так, білінгви є повноправними учасниками РМ, незважаючи на їхню етнічну та конфесійну приналежність. Фундатори РМ вважають, що цей проект істотно розширює діапазон ідентичності. У його межах одні суб'єкти можуть себе ідентифікувати як громадяни сучасної РФ, інші – здатні бачити себе нащадками «великої і неподільної» імперії взірця 1914 р., треті – можуть проживати за межами РФ, але все одно ідентифікувати себе частиною Росії. Водночас усі учасники РМ мають можливість ідентифікувати себе у глобальних реаліях ХХІ століття.

Відповідно до розширеного місіонерського трактування «Русского мира», що був запропонований одним із активних розробників проекту П. Щедровицьким, РМ є «мережною структурою великих і малих спільнот, які думають і говорять російською мовою» [21]. Визначальною рисою ідеології РМ у варіанті П. Щедровицького є її спрямованість назовні, прагнення до розширення сфер впливу, у жодному разі – не обмеження територією сучасної РФ та російським етносом: «Чем большему числу отдельных граждан других государств нужна Россия, тем устойчивее позиции России в мире. Основы устойчивости и нужности формирующаяся русская государственность может и должна искать в пределах русского мира, в политике конструктивного развития его мировых сетей» [21].

У аналізованого нами розробника євразійського імперського проекту «РМ» – це гіпотетичний інструмент отримання доступу до глобальних економічних та фінансових ресурсів за допомоги російськомовних діаспорних спільнот. Крім економічного трактування місії проекту, у П. Щедровицького місія має також і футуристичний характер. Це полягає у «нав'язуванні» доцільного для Кремля уявлення про радикальні зміни у світовій економіці та політиці, швидку зміну основних суб'єктів соціальних та економічних процесів, послаблення ролі держав і транснаціональних корпорацій у світовій економіці, їх заміну містами та світовими діаспорними мережами тощо. Однак П. Щедровицький неявно пропонує зниження цивілізаційної, геополітичної, економічної тощо ролі таких національних держав, як Україна, Білорусь, Польща, Угорщина та інших незалежних «сусідів», і вивищення ролі мегаміста Москви у ролі «Третього Риму» та у ролі міста-імперії (тобто за зразком Риму першого століття нашої ери).

В останні два десятиліття розвитку світової цивілізації, державної влади та управління РФ активно розвиває та технологічно застосовує смислові напрацювання згаданого мегапроекту. У призмі технологій глобального проектування Російської автократичної імперії особливо актуальними видаються слова О. Бланка: «Імперії сьогодення створюються не зброєю, а нав'язуванням смислів» [12].

Подібне нав'язування відбувається за рахунок сучасних технологічних досягнень. Так, А. Добровольська констатує, що «технологічні досягнення вплинули на формування нової соціально-політичної культури, дали привід розглядати можливість постійної участі громадян в оцінці проблем, поставлених перед суспільством, та визначенні необхідних суспільних змін. У контексті побудови суспільства, об'єднаного за допомогою засобів глобального зв'язку, інформаційно-комунікаційна революція знайшла своє відображення в процесах інновацій-

ного вдосконалення державного управління за рахунок впровадження моделі електронного уряду. Застосування інформаційних мереж в урядовій інфраструктурі країн третьої цивілізаційної хвилі стало визначальним для оптимізації державного управління» [5].

Однак електронні засоби масової комунікації в умовах реалізації загарбницьких геополітичних проєктів гібридних війн є можливістю використовувати як інструмент зомбування та формування атмосфери масового психозу та «соціальної параної». Так, агресивне кремлівське керівництво РФ на сучасному етапі використовує електронні комунікаційні технології для зомбування власних підданих, які проживають на території РФ, та генерування «ідеологічних рабів», які проживають в сусідніх країнах та, навіть, по всій Європі на тій основі, що вони розмовляють російською мовою. Вказане керівництво досягає такого зомбувально-агітаційного «ефекту» за рахунок фінансування глобальної мережі супутникового телебачення та мережі Інтернет, у якій для цього успішно працюють інформаційно-ідеологічні диверсійно-пропагандистські центри. Крім віртуального простору, мережа впливу паралельно розширюється за рахунок купівлі «агентів впливу» в усіх європейських країнах: Франції, Німеччині, Італії, Чехії, Словаччині, Угорщині тощо. Мережу «агентів впливу» сьогоднішнє кремлівське керівництво намагається нарощувати й на інших континентах глобалізованого світу.

Протіканню зазначеного геополітичного процесу міждержавних комунікацій сприяє те, що «завдяки різкому збільшенню потоків інформації при якісному посиленні ролі нечисленних глобальних медіа-імперій, що монополюють панують на інформаційних ринках, нечувано збільшилися можливості контролю та цілеспрямованої обробки масової свідомості через засоби масової інформації та інші засоби комунікації. Багато в чому дискредитовано і девальвовано в минулому звичні для

величезних мас людей цінності, способи самоідентифікації, стандарти життя» [5].

РФ використовує на сучасному етапі той факт, що глобалізація об'єктивно руйнує деякі грані національної та державної ідентичності. Стосовно цієї проблеми слушною є теза, що, окрім проблеми взаємодії і взаємозалежності національних співтовариств, глобалізація по-новому поставила питання ідентичності. Як ніколи раніше проявляється вплив інформаційних потоків, що розмивають саму індивідуальність. «Самоідентифікація особистості усе більшою мірою орієнтується не на стійкі культурні моделі (національно-цивілізаційний вибір, етнічну, конфесійну, соціальну і т. п. приналежність), а на моделі віртуальні. Взаємозв'язок мінливості і стійкості спрямовує вектор соціокультурної динаміки сучасності, що характеризує глобальне суспільство, у напрям ерозії цінностей національної держави. Підключення до процесів інноваційного розвитку стало тим фактором, що зламає традиційні культурні змісти та моделі поведінки на основах запозичення (часто поверхневого) західного досвіду, призводить до кризової трансформації національно-цивілізаційної ідентичності суспільства. Відповідно небувало актуальність здобуває відродження в країнах наздоганяючого розвитку стійких цінностей – етнічних, конфесійних, реконструювання власних передісторії й ідентичності» [5].

З точки зору проблеми відновлення сили самоусвідомлення ідентичності громадянина та особи на новій культурній основі через соціальні стратегії цікавою є думка О. Парахонського про розвиток ролі держави. «Держава – це надзвичайно складне і багатовимірне політичне утворення, яке має властивості суб'єкта, тобто відтворює риси активної, свідомої істоти, що організує й контролює своє життя, вирішує власну долю. Кістяк держави – це її політична організація, насамперед державні інститути, а також система розподілу владних відносин у межах суспільства» [13].

Погоджуючись із цією смисловою проекцією ролей держави, доцільно наголосити, що культура державотворення раннього феодалізму базувалася на принципах династичної спадковості права власності на державні території та їх багатства. Національні держави стали зразком нових держав капіталістичної епохи. Соціалістичні держави радянського типу частково стали поверненням до феодалізму та рабовласницьких типів державного устрою. Процес становлення постсоціалістичних національних держав прямо залежав від попереднього існування на тій чи іншій території компонент стратегічної діади «держава – культура патріотизму». Там, де вони сформувалися в період становлення національної буржуазії та національного ринку, процес появи національних держав пройшов без сутнісних катаклізмів та все ж потребував ідеологічного, культурного, літературно-романтичного та публіцистичного генерування патріотичної ідеології державотворення. Якщо ж була лише одна компонента діади з вказаного – культура, виникала необхідність спочатку створити (відродити) загальні політичні інститути, тобто розбудувати державу, без проходження всіх стадій культурної гомогенізації. Коли ж були відсутні обидві компоненти майбутньої державної діади, необхідно було створити загальні політичні інститути та сформувати стандартизовану культуру. Тому, за умов, коли державність створюється або відновлюється на певному геополітичному просторі планети як дезінтеграція імперії, то побудова ефективної національної держави потребує формування ланцюга стратегічних політичних рішень та системи державноуправлінських стратегічних програм для ефективного подолання бар'єрів культурної гомогенізації.

Висновки. Наша держава повинна враховувати весь спектр альтернатив майбутнього розвитку у сучасному глобалізованому світі. Що може протиставити інструментам розглянутих вище проектів інтеграційного

поглинання нашої країни державне та соціальне управління України? Перш за все, ефективну функціональну інтеграцію усіх фрагментів економічного та соціального простору України. Це можливо тільки за умов подолання рецидивів феодально-олігархічного дефектного капіталізму та його «охоронців»: корупції та офшорної схематизації економіки та бізнесу. По-друге, формування агенцій та служб, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх етнічних та соціальних груп України. По-третє, концепцію, смислову модель та технологію суспільної консолідації та суспільної стабільності на базі конкурентоспроможної сучасної капіталістичної демократичної української державності. По-четверте, розв'язання проблеми формування етнічної основи режиму консолідованої демократії, яка особливо загострилась в Україні під впливом технології проектів «Русский мир», «Третій Рим» та «Новороссія». Вказана проблема розшаровується на такі проблемні рівні:

- проблема політичного менеджменту: виборчі технології партій, що проходили в український парламент, починаючи з так званого «періоду раннього Кучми», певним чином користувались виборчими технологіями зонування країни та експлуатації етнічного та мовного факторів для формування електоральних рейтингів;

- проблема державної політики: не стали результативними державні програми, спрямовані на подолання ідеологічних розбіжностей між соціальними групами та мережами, які в якості основної комунікаційної моделі обрали ту чи іншу сигнально-вербальну систему: прив'язану до кремлівсько-орієнтованої ідеології «Русского мира»; прив'язану до російськомовної системи комунікаційних мереж, орієнтованих на Київ та українську самодостатню державність; прив'язану до природно збереженого та відродженого українського мовного та культурного середовища, що центрується на україномовній художній, науковій, політичній та філософській

літературі, на україномовному та російськомовному патріотичному локальному сегменті глобальної Інтернет-мережі тощо.

Список використаних джерел

1. Андреев Д.В. Національні чинники забезпечення дієвості соціально-правової комунікації влади та громади / Дмитро Володимирович Андреев // Часопис Київського університету права. – 2013. – Вип. 2. – С. 26–29.
2. Білосорочка С.І. Соціально-психологічні методи консолідації населення України : державноуправлінський аспект : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Світлана Іванівна Білосорочка. – Харків : ХарПІ НАДУ, 2011. – 20 с.
3. Бочковський О. І. Вступ до націології / Ольгерд Іполит Бочковський. – Мюнхен : УТПІ, 1991-1992. – 338 с.
4. Вітман К.М. Особливості політики консолідації в Україні / К. М. Вітман // Держава і право: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 63. – С. 276–282.
5. Добровольська А. Інформаційний простір : проблеми становлення нової якості національного росту / Ангеліна Добровольська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www1.nas.gov.ua/publications/books/serii/academy/1102010/Documents/2010_03/a14.pdf
6. Карлова В.В. Національна самосвідомість як духовна основа державотворчих процесів в Україні : управлінський аспект : автореф. дис. ... док. наук з держ. управління : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Валентина Володимирівна Карлова. – К. : Національна академія державного управління при Президентові України, 2013. – 36 с.
7. Крисаченко В.С. Українська політична нація : генеза, стан, перспективи / В.С. Крисаченко, М.Т. Степи-

- ко, О.С. Власюк [та ін.] ; за ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2004. – 648 с.
8. Ксенофонтов В.В. Русский мир и глобализация / В.В. Ксенофонтов // Век глобализации. – 2009. – № 2(4). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.socionauki.ru/journal/articles/126929/>
 9. Луцишин Г. Чинники консолідації української нації / Галина Луцишин // Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку : [збірник наукових праць] – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua>
 10. Нестеренко Г.О. Українська політична нація: самоорганізаційні засади становлення: монографія / Галина Олегівна Нестеренко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ispu_ksue_Nesterenko/
 11. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї : перспективи та обмеження (з точки зору європейського досвіду) / Олена Оржель // Вісник Національної академії державного управління. – 2012. – № 2. – С. 28–38.
 12. Павловский Г. К возобновлению русского / Глеб Павловский, Сергей Чернышев // Русский журнал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.russ.ru/ri/index.htm>
 13. Парахонський Б. Стратегічне мислення як основа прийняття соціально-політичних рішень / Борис Парахонський. – Стратегічна панорама. – 2006. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niisp.org/vydanna/panorama/issue.php?s=s-pp0&issue=2006_1
 14. Поліщук О. Українська політична нація – міф чи реальність? / Олександр Поліщук // Наука. Релігія. Суспільство. – 2011. – № 1. – С. 170–177.

15. Послание Президента Федеральному Собранию. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kremlin.ru/events/president/news/17118>
16. Рудакевич О. Політико-ідеологічні проблеми розбудови України як національної держави / О. Рудакевич, І. Загрійчук // Мандрівець. – 2013. – № 3. – С. 84–88.
17. Русские – это искусственно сконструированная идентичность под сверхзадачу Госстроя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.archipelag.ru/ru_mir/history/new_idea/russkie/
18. Русский журнал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.russ.ru/>
19. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / Михайло Тимофійович Степико. – К. : НІСД, 2011. – 336 с.
20. Чупрій Л.В. Патріотичне виховання молоді в контексті забезпечення гуманітарної безпеки держави / Леонід Васильович Чупрій // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 2(19). – С. 67–72.
21. Щедровицкий П. Русский мир и Транснациональное русское / Петр Щедровицкий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.russ.ru/politics/meta/20000302_schedr.html